

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

У статті висвітлені теоретичні та практичні аспекти формування інформаційної культури вчителя в умовах дистанційного навчання; наведені визначення інформаційної культури та інформаційної культури вчителя; виділені інформаційні компетенції, функції, рівні сформованості інформаційної культури вчителя у системі післядипломної педагогічної освіти; визначені та розглянуті задачі, організацію, технічне забезпечення, дидактичні принципи, форми та методи дистанційного навчання. Розглянуті етапи формування інформаційної культури вчителя при дистанційному навчанні. Наведені переваги та недоліки дистанційного навчання.

Ключові слова: *інформаційна культура, інформаційна культура вчителя, інформаційні компетенції, дистанційне навчання, післядипломна педагогічна освіта.*

М.А. Антонченко

ФОРМИРОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ УЧИТЕЛЯ В УСЛОВИЯХ ДИСТАНЦИЙНОГО ОБУЧЕНИЯ

В статье рассмотрены теоретические и практические аспекты формирования информационной культуры учителя в условиях дистанционного обучения; приведены определения информационной культуры и информационной культуры учителя; выделены информационные компетенции, функции, уровни сформированности информационной культуры учителя в системе последипломного педагогического образования; определены и рассмотрены задачи,

организацию, техническое обеспечение, дидактические принципы, формы и методы дистанционного обучения. Рассмотрены этапы формирования информационной культуры учителя при дистанционном обучении. Приведены преимущества и недостатки дистанционного обучения.

***Ключевые слова:** информационная культура, информационная культура учителя, информационные компетенции, дистанционное обучение, последипломное педагогическое образование.*

Постановка проблеми. Головною функцією освіти у всі часи розвитку людства була передача підростаючому поколінню культурно-історичного надбання суспільства, а також формування особистості, яка була б здатна протягом життя не тільки адаптуватися до швидких змін у професійній сфері, але й сприяти новим досягненням культури. Провідну роль у цьому процесі завжди займає вчитель. Але у ХХІ ст. ця роль набула значних змін в зв'язку з широким впровадженням інформаційних та комунікаційних технологій до всіх сфер життя і, зокрема, в освіту.

Високий рівень розвитку інформаційних та телекомунікаційних технологій надав можливість модернізувати процес професійної підготовки вчителів та їх перекваліфікації, дозволив реалізувати принципово нові форми і методи навчання. У цих умовах учителів потрібно окрім традиційних професійних знань мати сучасні знання та навички роботи з інформаційними технологіями: не стільки володіти комп'ютерною грамотністю, скільки мати високу інформаційну культуру (ІК), яка є складовою загальнолюдської культури [1].

Інформаційну культуру досліджувало багато науковців, зокрема, В. Беспалько, М. Буланова-Топоркова, Р. Вільямс, Б. Гершунський, М. Кабанець, В. Копилов, В. Ларцов, М. Левшин, В. Поліщук, Л. Скворцов, Е. Тоффлер, А. Урсул та ін. Основи інформаційної культури вчителя досліджували М. Жалдак, З. Кадирова, Ю. Рамський та ін. Проте питання формування ІК вчителя висвітлені недостатньо.

Вчитель не завжди має можливість підвищувати свій професійний рівень, інформаційну культуру до новітніх вимог часу з відривом від навчально-виховного процесу у школі. Тому дистанційне навчання може допомогти вирішити цю проблему [3, 5].

На основі науково-педагогічного аналізу проблеми дослідження у зарубіжних (А.А. Андреев, Дж. Андерсон, Ст. Віллер, Т. Едвард, Р. Клінг, Н. Левинський, Дж. Мюллер, А. Огур, О.Є. Петровський, Е.С. Полат, Дж. О'Роурке, Д. Парриш, Р. Філіпс, Н. Хара, А.В. Хуторський та ін.) та вітчизняних (В.Ю. Биков, Р.С. Гуревич, К.В. Корсак, Кухаренко В. М., Л.О. Лещенко, М.І. Михальченко, В.В. Олійник, П.М. Таланчук, О.В. Третьак) працях визначено, що дистанційне навчання є окремою формою здобуття освіти, поряд з очною та заочною.

Застосування дистанційного навчання стає одним із стратегічних напрямків розвитку та реформування системи освіти України [5]. В останні 10-15 років ця форма навчання активно впроваджується в Україні. Але на сьогодні дистанційне навчання досить повільно впроваджується в освітній процес вищих навчальних закладів післядипломної педагогічної освіти, які здійснюють перепідготовку та підвищення кваліфікації вчителів.

Метою статті є висвітлення теоретичних та практичних аспектів формування інформаційної культури вчителя в умовах дистанційного навчання.

Об'єктом дослідження є інформаційна культура вчителя.

Предметом дослідження є дистанційне навчання.

Враховуючи те, що вже накопичено значний досвід реалізації ідей дистанційного навчання у світової системі освіти та в Україні [3], але можна визнати, що *проблему формування інформаційної культури в умовах дистанційного навчання* у вітчизняній теорії і практиці досліджено недостатньо, і тому обрана тема є актуальною.

Виклад основного матеріалу.

ІК набуває особливого значення, оскільки передача сукупного соціального досвіду від одного покоління до наступного можлива тільки завдяки її закріпленню у знаковій формі, тобто через соціально значущу інформацію, яка регулює діяльність, поведінку та спілкування людей. З такої точки зору *інформаційну культуру (у широкому смислі) можна визначити як особливий соціальний механізм трансляції значущої інформації, тобто як спосіб діяльності, що спрямований на накопичення, збереження та передачу ідей, знань і матеріально-духовних цінностей* [1].

У нашій роботі об'єктом дослідження є ІК вчителя, тому означимо це поняття: *інформаційна культура вчителя – це його особистісне утворення, що знаходить вираз через його діяльність, що спрямована на орієнтування в великій кількості інформації, на опанування та передавання її тим хто навчається; через його інформаційні компетентності,*

Сутність ІК вчителя виявляється через його інформаційні компетентності [2], серед яких умовно можна виділити:

- розуміння навколишнього середовища як відкритої інформаційної системи;
- загальні знання про інформацію, інформаційні процеси, моделі та технології;
- уміння та навички застосовувати можливості програмних засобів загального призначення для отримання, обробки, збереження та передавання інформації;
- уміння використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології;
- уміння застосовувати наявну інформацію для організації власної роботи;
- здібності представити інформацію в зрозумілій формі;

- уміння застосовувати наявну інформацію для передавання знань тим, хто навчається;
- орієнтація на розширення та поновлення знань.

Функції ІК вчителя аналогічні функціям загальнолюдської культури [1], але є більш конкретними:

- світоглядна (формує уявлення про інформаційну картину світу);
- регулятивна (здійснює вплив на діяльність, включає до світогляду людини норми та правила у галузі інформаційних технологій);
- пізнавальна (розширює знання людини за рахунок придбання ним уже існуючої інформації);
- креативна (допомагає організувати дослідження, результатом якого є здобуття нових ідей, знань, умінь та цінностей);
- виховна (впливає на особистісну поведінку);
- комунікативна (сприяє діалогу між людьми, у тому числі й за допомогою комп'ютерних мереж);
- ціннісна (формує ідеал надбання знань).

На основі аналізу науково-педагогічної літератури [4] та практичного досвіду ми виділили чотири умовних рівня сформованості ІК вчителя:

- початковий (вчитель набирає тексти в текстовому редакторі Word, достатньо вільно володіє навичками редагування та форматування текстів);
- середній (вчитель створює презентації, здійснює пошук матеріалів за певною темою в Internet з подальшим їх збереженням та використанням, користується електронною поштою для обміну інформацією, здійснює розрахунки в електронній таблиці Excel, та будує порівняльні діаграми та графіки, створює публікації та буклети);
- достатній (вчитель розміщує та зберігає власні матеріали у мережі Internet, використовує в навчальному процесі інтерактивну дошку, бере

участь у телеконференціях та вебінарах, розробляє електронні тести для поточного та підсумкового контролю);

- високий (рекомендується для вчителів фізико-математичних дисциплін та інформатики) (вчитель створює Web-сайт, моделює предметне середовище за допомогою мови програмування, створює електронні підручники, розробляє електронні курси, використовує освітні бази даних та знань та інше).

Формування ІК вчителя здійснюється в процесі його навчання, перепідготовки та підвищення кваліфікації, однією з форм котрих є дистанційне навчання.

Під дистанційним навчанням (ДН) розуміється індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій [7].

Дистанційні курси створюються на основі електронних навчальних середовищ-оболонок (наприклад, Moodle), які включають до себе можливості введення електронних (комп'ютеризованих) підручників; довідників та баз даних навчального призначення; методичних розробок окремих тем, навчальних програм, збірників задач і генераторів прикладів (ситуацій). Крім цього, вони можуть мати предметно орієнтовані середовища; мультимедійні ілюстрації для підтримки різноманітних видів занять, короткометражні фільми, анімації, фотографії, аудіо-файли, лабораторне моделювання природних явищ, які не так легко відтворювати або які мають високу вартість і т.д та навчальні ресурси у мережі Internet. Дистанційне навчання дозволяє оволодівати знаннями та навичками повністю або частково самостійно [6].

Що стосується організації дистанційної освіти, то слід виділити її основні завдання: забезпечення слухачів навчально-методичними

матеріалами; формування та ведення каталогу інформаційних ресурсів; проведення тестування (вхідного, проміжного та підсумкового); ідентифікація користувачів та їх структуризація за категоріями; забезпечення інтерактивного зв'язку слухача з викладачами та адміністрацією; надання максимально повної інформації про порядок навчання для потенційних слухачів.

Як відомо, дистанційне навчання ґрунтується на використанні інформаційно-комунікаційних технологій і, зокрема, комп'ютерних мереж [3; 6; 7]. Таким чином, з боку закладу післядипломної педагогічної освіти слід організувати технічне забезпечення інформаційно-комунікаційних технологій, яке включає: апаратні засоби (персональні комп'ютери, мережеве обладнання, джерела безперебійного живлення, сервери, обладнання для відеоконференц-зв'язку тощо), що забезпечують розроблення і використання веб-ресурсів навчального призначення, управління навчальним процесом та необхідні види навчальної взаємодії між суб'єктами дистанційного навчання у синхронному і асинхронному режимах.

В межах дистанційного навчання реалізуються всі існуючі традиційні дидактичні принципи навчання (науковості, систематичності, індивідуалізації, наочності та ін.) та з'являються нові (принцип педагогічної доцільності використання нових інформаційних технологій; принцип забезпечення безпеки інформації, яка циркулює при дистанційному навчанні; принцип відповідності технологій навчання; принцип мобільності навчання), пов'язані з використанням сучасних інформаційних технологій [6].

Крім цього, можна виділити принцип, специфічний для навчання у системі післядипломної освіти – це *випереджаючий принцип*. Слухачі, що навчаються у системі післядипломної педагогічної освіти, як правило, вже мають вищу освіту, є фахівцями у своїй галузі, але ж потребують вдосконалення своїх професійних компетенцій, щоб вони відповідали

вимогам сучасності. Тому випереджаючий принцип дозволяє будувати зміст, форми і методи навчання таким чином, щоб вони не тільки задовольняли, а й випереджали вимоги сучасних техніки, технологій та суспільства в цілому.

Форми та методи навчання при дистанційному навчанні теж зазнають значних змін [7]. Наприклад специфічними формами, притаманними ДН є чат – заняття, тестування, форум, відео-конференції, електронна розсилка та ін., а методами – кейс технології, мережні технології, технології wiki, електронного навчання (e-learning) та ін.

Головними завданнями керівника у дистанційному навчанні є: розробка навчального курсу; розробка інструкцій до навчання; консультування слухачів з предмету та допомога у навчанні у разі необхідності; контроль результатів навчання [6].

Реальна практика дистанційного навчання показує, що значну частину часу в процесі його займає заочний (період, під час якого слухач займається самостійно). Тобто, основною формою організації навчального процесу за дистанційною формою є самостійна робота. Таким чином, для ефективного формування ІК вчителя, він повинен володіти методами планування й організації самостійної роботи з навчальним матеріалом, навичками самоосвіти. Крім того вчитель повинен бути оснащений відповідними технічними засобами (персональним комп'ютером підключеним до Internet).

В умовах дистанційного навчання формування ІК вчителя здійснюється поступово: він проходить вхідне тестування, отримує завдання та методичні вказівки до їх виконання. В процес се роботи над завданням (проектом) вчитель засвоює певні прийоми роботи з технічними засобами (комп'ютером, інтерактивною дошкою тощо) та їх програмним забезпеченням. Безпосереднє спілкування вчителя з керівником навчально-пізнавальною діяльністю при такому навчанні здійснюється шляхом Internrt- комунікації (телеконференцій, вебінарів, електронної пошти) що

теж формує певні інформаційні компетенції. Після виконання завдань вчитель повинен пройти вихідний тест та звітувати керівнику. Завершальним етапом є впровадження виконаних завдань (проектів) до навчальної роботи у школі.

Таким чином, при роботі з інформаційно-комунікаційними технологіями у вчителя формуються інформаційні компетенції, що є відображенням формування інформаційної культури.

Звичайно, що дистанційне навчання має й певні недоліки. Наприклад, відсутність очного спілкування вчителя й того, хто навчається; нестача практичних занять; відсутність постійного контролю тощо. Але є й значні його переваги над традиційним навчанням. Це: доступність для різних верст населення; можливість навчатися в зручний для себе час; можливість навчатися в своєму темпі; можливість навчатися в будь-якому місці; навчання без відриву від основної діяльності (роботи), під час декретної відпустки та ін.; доступність навчальних матеріалів; комфортне навчання; індивідуальний підхід.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок.

Підсумовуючи, ми можемо зробити висновок, що інформаційна культура вчителя формується в умовах дистанційного навчання за рахунок самостійного опанування інформаційно-комунікаційними технологіями та впровадження їх до навчального процесу школи. Подальші наукові розвідки можуть стосуватися дослідження змішаної форми навчання (очно-дистанційної) для формування ІК вчителя; дослідження інформаційних компетенцій вчителя на яких базується його інформаційна культура.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонченко М.О. Інформаційна культура як складова загальнолюдської культури // Комп'ютерні технології навчання – К: НПУ ім. Драгоманова, 2004 – Вип. 9. – С 234-241

2. Антонченко М.О. Формування інформаційної культури студентів в умовах становлення інформаційного суспільства // Педагогічні науки: Збірник наукових праць. – ч.2. – Суми: СДПУ, 2009. – С. 168-173. – Режим доступу:
<http://www.sspu.sumy.ua/images/stories/Biblioteka/VAK/Pedagog/22.pdf>
3. Антонченко М.О. Організація дистанційного навчання в системі післядипломної педагогічної освіти // Педагогічні науки: Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: Збірник наукових праць. – № 1 (35) – Суми: СДПУ, 2014. – С. 289-296
4. Богданова Т.Л. Пути, методы и средства формирования информационной культуры в психолого-педагогической литературе // Проблемы инженерно-педагогической освіти. – 2004. – № 8. – С. 204 – 211;
5. Закон МОН від 25.04.2013 № 466 «Про затвердження Положення про дистанційне навчання» [Електронний ресурс] – Режим доступу:
<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13>
6. Технологія розробки дистанційного курсу: Навчальний посібник [Биков В.Ю., Кухаренко В. М., Сиротинко Н. Г. та ін.]; за ред. В. Ю. Бикова та В.М. Кухаренка. – К.: Міленіум, 2008. – 324 с.
7. Шабанов А. Г. Формы, методы и средства в дистанционном обучении / А.Г. Шабанов // Инновации в образовании. – 2005. – № 2. – С. 102–116.